

Giriş

1970 lerin başında Eleanor Rosch anlamsal ve algısal ulamların (semantic and perceptual categories) bütün öğelerinin bağlı buldukları ulamı aynı şekilde temsil etmediklerini, ancak bir ulam içerisinde mümkün olan göndergeler arasında o ulamı temsil eden en iyi örnekler bulunduğunu ileri sürdü. Buna göre, örneğin "sebze" denilince en çok akla gelen sebzenin, "kuş" denilince en çok kuşa benzediği düşünülen kuşun ulamlarını en iyi temsil ettiklerini savundu ve bu en iyi örnekleri "prototip" olarak adlandırdı. Rosch Kaliforniya Üniversitesinde (Berkeley) yaptığı araştırmalarla desteklediği bu tezini ileri sürmeden önce ulamların kendi içlerinde dizgeleri olmayan (unstructured), birbirine eşit öğelerden oluştuğu görüşü psikoloji ve dilbilime hakimdi. Bu görüşe karşıt olarak Rosch (1973) anlamsal ve algısal ulamların kendi içlerinde belirli bir dizge içerisinde bulduklarını ve her ulamın o ulamı en iyi temsil eden bir temel öğe etrafında ulamı daha az temsil eden öğelerle çevrili olduğunu ileri sürdü.

Kuramsal Çerçeve

Sözcüklerin anlamlarının çözümlenmesinde kullanılan geleneksel yöntem aynı anlamsal alana giren sözcüklerin bileşen çözümlemesi (componential analysis) yoluyla sözcük anlamının ayırt edici öğelerinin belirlenmesidir. Bu yöntemde sözcükler ayırt edici özelliklere sahip olup olmadıklarına göre belirli ulamlar içerisinde düşünülürler. Anlambilimde sözcüklerin aşamalı sınıflandırılması (taxonomic lexical hierarchies) üzerine şimdiye kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda geleneksel olarak bir altanamlık (superordinate) altında toplanan bütün öğelerin eşit statüde oldukları varsayılmıştır. Örneğin "kuş" ulamı altında toplanan kanarya, serçe, ördek, pelikan gibi bütün kuş türlerinin "kuş" ulamını eşit derecede temsil eden örnekler olduğu düşünülmüştür.

Sözcüklerin sabit ve kesin çizgilerle belirlenmiş anlamları olduğunu savunan bakış açısına karşıt bazı araştırmacılar ise sözcük anlamlarının kesin çizgilerle birbirlerinden ayrılmış olmayıp akıcı (fluid) bir düzen içerisinde bulduklarını öne sürmüşlerdir. Örneğin toplumbilimci William Labov (1973) bir sözcüğün nerede bitip bir diğerrinin nerede başladığıyla ilgili kesin çizgiler olmadığını iddia etmiştir. Filizof Wittgenstein (1953) ise aile benzerliği (family resemblances) olarak adlandırdığı çerçevede birbirine benzer görünen sözcükler arasındaki ilişkinin bazı ayırt edici ortak özellikler ile basit olarak açıklanamayacağını çünkü sözcüklerin arasındaki işlem ilişkilerinin çok çeşitli ve

karmaşık bir ađ örgüsü oluşturduğunu savunmuştur. Wittgenstein bu fikri ortaya atana kadar anlamsal ulamlar sanki soyut kaplarmış gibi dşnlmekteydi. Nesnelere eğer bir kaptaki diğer nesnelere ortak özelliklere sahipse o kabın (ulamın) içerisinde dşnlrlendi ve ulam içerisindeki öğeler arası ilişkiler göz ntne alınmazdı. Rosch (Rosch ve Mervis, 1996) bu bakış açısına karşı çıkılmaktadır ve anlamsal ulamların siyah ya da beyaz şeklinde erevesi kesin çizgilerle çizilmiş öğelerden oluşmayıp kendi içerisinde karmaşık ilişkileri olan sözcüklerden oluştuğunu ileri sürmektedir. Rosch'un prototip kuramı, Wittgenstein'in çerçevesiyle bu bağlamda rtişir. Ancak Rosch prototiplerin dilden bağımsız ve evrensel olduğunu savunurken, Wittgenstein, Sapir-Whorf kuramında olduğu gibi, kullanılan dilin düşünceyi be bilişi (cognition) belirlediğini ileri sürer (Geirsson ve Losonsky, 1996)

Leech (1981) Rosch'un prototip kuramının kuramsal anlambilimde Fillmore (1977) ve Lakoff ve Johnson (1980) gibi pek çok araştırmacıyı etkilediğini iddia eder. Chomsky'nin retici Dilbilgisi kuramında ileri srlenin aksine Rosch'un prototip modelinden etkilenen dilbilimciler, anlamın zihnin genel bilişsel işlevlerinden ayrılamayacağını savunurlar. Bu bağlamda retici Anlambilim (Generative Semantics) ve Anlam Alanı kuramı (Semantic Field Theory) sözcüklerin birden fazla anlamları arasındaki ilişkileri gösteremedikleri icin eleştirilmişlerdir.

Rosch'un Prototip Kuramı

Rosch (1973) prototipik kuramı çerçevesinde ilk olarak insanların renkleri nasıl algıladıkları ile ilgili çalışmalar yapmış ve renklerin odak renklere bağlı olarak doğal prototipler etrafında gruplaştığını iddia etmiştir. Buna göre odak renkler farklı ana dilleri konuşan insanların üzerinde hemfikir oldukları 11 temel renk ulamının en iyi örneklerini gösterir (Mervis ve Rosch, 1981: 95). Başka bir deyişle, her dilin kendine özgü renk sözcükleri bulunsa da, insanlara farklı dillerde bir rengi en iyi temsil eden öğe (en iyi örnek) sorulduğunda aynı cevabı vermişlerdir. Böylece Rosch algısal ulamların kendi içerisinde bir düzen içinde bulunduklarını ve bunun bütün diller için evrensel olduğunu ileri srmştir.

Rosch (1973) renkler dışındaki anlam kümelerinde de buna benzer bir sistem olup olmadığını incelemek için iki ayrı araştırma yapmıştır. İlk araştırmada 113 deneğe 8 ayrı ulamda (meyveler, bilim, spor, kuşlar, taşıtlar, suçlar, hastalıklar ve sebzeler) verilen 6 öğeyi ulam içerisinde en iyi örnekten (1=ulamı en iyi temsil eden örnek) en kötü örneğe (7=ulamı temsil eden en kötü örnek) doğru uzanan bir ölçek üzerinde değerlendirmelerini istemiştir. İkinci araştırmada ise 209 kişiden oluşan bir başka grup deneğe 10 ulam altında verilen öğeleri aynı şekilde değerlendirmelerini istemiştir. Bu araştırmaların sonuçları deneklerin her ulamı en iyi temsil eden öğeler konusunda hemfikir olduklarını ve tutarlı olarak aynı öğeleri en iyi örnek olarak seçtiklerini göstermiştir. Rosch deneklerin en prototipik öğeyi seçerken kendilerinin en çok ilgi duyduğu veya sevdikleri öğeleri semediklerini (bu

faktörün sonuçları etkilemediğini) göstermek için başka bir grup deneğe her ulamda öğeleri ilgi veya tercihleri açısından değerlendirmelerini isteyen bir anket daha uygulamıştır ve de bu anketten elde edilen sonuçlar ilk iki araştırmanın sonuçlarından tamamen farklı olmuştur. Buna dayanarak Rosch anlamsal ulamların, ulamın karakteristik (tipik) özelliklerini taşıyan ve ulamı en iyi temsil eden prototipik öğeler etrafında odaklanarak, ulamı gittikçe daha az temsil eden öğelerden oluştuğunu ileri sürmüştür.

Rosch (1973) algısal ve anlamsal ulamların prototipler etrafında odaklandığı kanıtlamak için bilişsel psikoloji çerçevesinde bir dizi araştırma daha yapmıştır. Bu çalışmaların birinde deneklere, “Armut bir meyvedir,” “Zeytin bir meyvedir” gibi uyarılar verilerek deneklerin verilen tümcelerin doğru mu yanlış mı olduklarını değerlendirmeleri istenmiştir. Araştırmanın sonuçları, bir ulamı en iyi temsil eden ve en az temsil eden öğelerin bulunduğu tümcelere verilen cevaplama süreleri karşılaştırıldığında, deneklerin en iyi öğeleri içeren tümceleri değerlendirirken çok daha çabuk cevap verdiklerini göstermiştir. Rosch, bu sonuçların bir ulama bağlı her öğenin o ulamı eşit olarak temsil etmediğini daha güçlü olarak kanıtladığını ileri sürmüştür. Bunun dışında prototip kuramını daha güçlü destekleyebilmek için Rosch, anlamsal ulamları en iyi temsil eden örneklerin o ulamı daha az temsil eden öğelerden çok daha çabuk öğrenildikleri tezini ortaya atmış ve bunu kanıtlamak için çocuklar ve yetişkinlerle bir dizi araştırma yapmıştır. Bu araştırmalar çocukların yetişkinlere göre bir ulamı en az temsil eden öğeleri değerlendirirken çok daha fazla hata yaptıklarını ortaya koymuştur. Bu sonuçlara dayanarak Rosch (1973: 142) çocukların bir ulamı ve onun öğelerini öğrenirken sözcükleri bileşen çözümlemesinde kullanılan ayırt edici özellikleriyle değil de ilk önce en tipik öğeleri yoluyla öğrendiklerini savunmuştur. Rosch (1978) aynı kuram çerçevesinde prototipik öğelerin bir ulamın adı olan altanamlık terime (superordinate term) en yakın olduğunu ileri sürmüş ve bu tezini desteklemek için yaptığı araştırmalarda sadece prototip öğelerin altanamlık terimin yerine kullanılabilirliğini bulmuştur. Örneğin, “Her sabah kuşlar penceremin önünde cıvı cıvı öterler” tümcesindeki altanamlık terim “kuş” yerine “serçe” sözcüğü kullanılabilir, fakat aynı altanamlık altında düşünülen “hindi” sözcüğü kullanılamaz. Bu da bir anlamsal ulam içerisinde öğelerin eşit temsil etme özellikleri olmadığına bir kanıttır.

McClure (1989) Rosch’un prototip kuramının dünyanın farklı kültürlerinden gelen ve değişik ana dilleri konuşan kişiler için de geçerli olup olmadığını sınamak için bir dizi araştırma yapmıştır. Bu araştırmalarda hem Rosch’un anketlerinin benzerlerini farklı dil-kültür gruplarına uygulamış, hem de İngilizce “okumak” (read) sözcüğünün farklı işlemleri arasındaki ilişkileri her bir işlemin ne derece prototipik olup olmadığı açısından incelemiştir. McClure’un denekleri anadili İngilizce olan Amerikalılar, Avustralyalılar ve Yeni Zelandalılar ile çok iyi derecede İngilizce konuşan Hintli ve Pakistanlılardan oluşmuştur.

McClure'un elde ettiği sonuçlar Rosch'un bulgularıyla meyve, sebze ve kuş ulamlarında örtüşmektedir. Her iki araştırmacı da anadili İngilizce olan denekler için en tipik meyvelerin elma ve portakal, en tipik sebzelerin bezelye, havuç ve yeşil fasülye olduğunu bulmuşlardır. Kuş ulamında da ardıç kuşu başta olmak üzere güvercin, kanarya ve serçe her iki araştırmada da bütün deneklerce en prototipik örnekler olarak seçilmişlerdir. Bunun yanında McClure'un denekleri bazı noktalarda birbirlerinden farklılıklar göstermişlerdir. Örneğin, mango Avustralya'da da çok bol bulunduğu halde sadece Hintli denekler tarafından en prototipik meyve olarak seçilmiştir. McClure bu farklı sonucu mangonun Hintliler için tarihsel, kültürel ve ekonomik açılardan önemi ile açıklamaktadır. McClure "okumak" sözcüğünün farklı işlemlerinin hangilerinin daha prototipik olduğunu bulmak için yaptığı araştırmada ise farklı kültürden gelen bütün deneklerin "basılı bir yazıyı okumayı" okumak sözcüğünün en prototipik işlemi olarak bulmuştur. Diğer bir deyişle, okumak sözcüğünün prototipik işlemi kültüre bağlı olarak değişim göstermemiştir.

Aitchison (1987) prototip kuramının sözcüklerin insan kafasında nasıl bir dizge içerisinde bulunduğunu anlamamıza yardımcı olduğunu ve sözcükler arası anlam ilişkileri ile sözcüklerin farklı işlemleri arasındaki ilişkileri nasıl algıladığımızı gösterdiğini ileri sürmüştür. Bunun dışında prototip kuramı bir ulamın tipik olmayan öğelerinin ulam içerisinde diğer öğelerle ayırt edici ortak özellikleri taşımadıkları halde neden hâlâ o ulam içerisinde düşünöldüklerini de açıklar. Örneğin kanadının birisi kopuk olan ve de uçamayan bir serçenin prototipik olmasa bile yine de neden kuş ulamı içerisinde düşünöldüğünü prototip kuramı ile açıklayabiliriz. Oysaki bileşen çözümlemesi (componential analysis) yoluyla ayırt edici ortak öğeler belirlendiğinde "kuş" ulamı için bir hayvanın iki kanata sahip olması ve uçabilmesi temel gerekli şartlar olacaktı ve bu çerçeveye göre bir kanadı eksik ve uçamayan bir serçe kuş sayılmayacaktı (Aitchison, 1987: 55)

Aitchison (1987) prototip kuramını řu açılardan eleştirmektedir: Öncelikle bir anlamsal ulamın prototip örneğinin hangi ayırt edici özelliklere sahip olduğunun çözümlenmesi ve bu özelliklerin önem sırasına konması oldukça zordur (sf. 61). Ayrıca, sözcüklerin aklımızda prototipler etrafında odaklaşan kümeler halinde bulunduğunun kabul edilmesi ilk aşamadır. Bundan sonraki aşamada nedensellik ilişkileri kurmak oldukça zordur. Rosch'un prototip kuramına yöneltilen diğer bir eleştiri de deneklerin prototipleri seçerken yaşadıkları yerde en sık görölen veya en bol bulunan sözcükleri tercih edecekleridir. Fakat prototipik örneklerin seçiminin yalnızca sözcük sıklığına (word frequency) bağlanması mümkün değildir. Örneğin Rosch'un araştırmalarında sebze ulamında en bol bulunan patates ve soğan yerine bezelye ve havuç, giysiler ulamında ayakkabı yerine mayo ve iç çamaşını en prototipik örnekler olarak seçilmişlerdir. McClure'un araştırmasında da Avustralya'da mango çok bol bulunduğu halde prototipik bir meyve olarak algılanmamıştır.

Amaç

Bu çalışmanın amacı Rosch'un (1973) araştırmalarını anadili Türkçe olan denekler ile tekrarlayarak anlamsal ulamların belirli prototipler etrafında odaklanıp odaklanmadığını araştırmak ve de bunların Rosch'un ileri sürdüğü gibi farklı dilleri konuşan kişiler için evrensel olup olmadığını sınamaktır. Ayrıca, "okumak" sözcüğünün farklı işlemleri prototip kuramı çerçevesinde incelenmiş ve bulgular McClure'un (1989) "read" sözcüğü üzerine yaptığı araştırmasının sonuçları ile karşılaştırılarak prototip kuramının bu bağlamda dil ve kültürden bağımsız olup olmadığı araştırılmıştır.

Yöntem

Araştırmaya anadili Türkçe olan 17-29 yaşları arasında 200 denek katılmıştır. Deneklerin yarısı Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İngilizce Öğretmenliği bölümü öğrencileri, diğer yarısı da Hacettepe Üniversitesi, İngiliz Dili Eğitimi bölümü öğrencileridir. Araştırmanın ilk kısmında 3 ayrı anlamsal ulam (meyveler, sebzeler, kuşlar) içerisinde 30ar öge bulunan bir anket uygulanmış ve her bir ögenin bağlı bulunduğu altanlamlığı ne derece iyi temsil edip etmediğini deneklerin değerlendirmeleri istenmiştir. İkinci kısımda ise deneklere "okumak" sözcüğünün farklı işlemlerini içeren 30 tümce verilmiş ve her birini "okumak" ulamı içerisinde ne derece prototipik olup olmadıkları açısından değerlendirmeleri istenmiştir.

Bu çalışmada kullanılan yöntem Rosch'unkilerden bazı yönlerden farklılıklar taşımaktadır. Rosch anketlerinde her bir ulam altında, bir araştırmasında 6, diğerinde 20 öge sıralamıştır. Bu çalışmada ise 3 ayrı ulam altında (meyveler, sebzeler, kuşlar) 30ar öge verilmiştir. Bu ögeler seçilirken Rosch'un sonuçları ile karşılaştırma yapılabilmesi için Rosch'un kullandığı ögeler kullanılmış ve bunlara ek olarak Meydan-Larousse ve Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedilerinde meyve, sebze ve kuş altanlamlıkları altında verilen sözcüklerden Rosch'un anketlerinde bulunmayan fakat Türk denekler için anlamlı ve önemli olabilecekleri düşünülen bazı sözcükler de ankete dahil edilmişlerdir. Örneğin, meyve ulamı içerisinde, Rosch'un anketlerinde bulunmayan, dut, mandalin ve ayva, sebze ulamında pırasa, kabak, lahana ve bakla, kuş ulamında leylek, bülbül ve kırlangıç gibi ögeler ankete eklenmiştir. Bu araştırmada kullanılan anketin bir başka farklı yönü de kullanılan ölçeğin 7 birim yerine 5 birimden oluşmasıdır.

Anket 200 denek tarafından doldurulduktan sonra veriler SPSS istatistik programı kullanılarak bilgisayara yüklenmiş ve her bir anlamsal ulam için verilen 30ar ögenin deneklere göre ne derece prototipik olduklarıyla ilgili değerlerin ortalamaları 1 ile 5 değerleri arasında (1=ulamı en iyi temsil eden örnek, 5=ulamı temsil eden en kötü örnek) hesaplanmış ve daha sonra da her ulam içerisinde bulunan ortalama değerler küçükten büyüğe doğru sıralanarak her ulam için en prototipik örnekten, ulamı en az temsil ettiği düşünülen örneğe doğru bir sıralama yapılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Tablo 1'de verilen bulgular özellikle en prototipik örneklerde Rosch'un ve McClure'un denekleri ile Türk deneklerin verdikleri yanıtların büyük ölçüde örtüştüğü görülmüştür. Örneğin, elma ve portakal her üç araştırmada da en prototipik meyveler olarak seçilmişlerdir. Sebze ulamında Rosch ve McClure'un Amerikalı denekleri bezelye, havuç, yeşil fasülye, ıspanak ve brokoliyi en tipik meyveler olarak seçmişler, Türk denekler ise domates, patlıcan, ıspanak ve yeşil fasülyeyi ilk dört sıraya koymuşlardır. Bu ulamda yeşil fasülye ve ıspanak her üç araştırmada da örtüşen prototipik öğeler olarak ortaya çıkmıştır. Fakat Türk deneklerce ilk iki sırada seçilen domates ve patlıcan diğer iki araştırmada oldukça alt sıralarda yer almıştır. Amerikalı deneklerin prototipik bir sebze olarak gördüğü brokoli Türk deneklerce sebze ulamını en az temsil eden öğe olarak seçilmiştir. Bu farklı sonuç brokolinin Amerika'da bol bulunan bir sebze olması, Türkiye'de ise ancak son yıllarda tanınmaya başlaması ve hatta bazı bölgelerde hiç bilinmemesi ile açıklanabilir.

Kuş ulamında Rosch ve McClure'un denekleri ardıç kuşu başta olmak üzere güvercin, kanarya, serçe ve kartalı en tipik kuşlar olarak seçmişlerdir. Türk denekler ise kanarya, serçe, güvercin ve kartalın prototipikliği konusunda onlarla hemfikir olmuşlar, fakat ardıç kuşunu kuş ulamını en az temsil eden öğe olarak seçmişlerdir. Bu farklılık ardıç kuşunun Türkiye'de çok sık görülmemesi, Amerika'da ise oldukça bol bulunması ve Robin Hood efsanesi dolayısıyla da halk arasında çok bilinmesi ile açıklanabilir. Martı, leylek, bülbül ve kırlangıç ise Rosch ve McClure'un anketlerine dahil edilmedikleri halde, Türk deneklerce oldukça prototipik kuşlar olarak değerlendirilmişlerdir. Bu da bu kuşların Türkiye'de halk arasında sık bahsedilmelerine, şiir ve şarkılara konu olmalarına bağlanabilir.

Araştırmanın ikinci kısmında verilen "okumak" sözcüğünün farklı iğlemlerini içeren 30 tümcenin her birinin denekler tarafından ne derece prototipik bulduklarıyla ilgili bulgular Tablo 2'de verilmiştir. Buna göre Türk deneklerin değerlendirmeleri McClure'un (1989) Amerikalı, Avustralyalı, Yeni Zelandalı, Hintli ve Pakistanlı deneklerinin değerlendirmeleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Farklı kültürden gelmelerine rağmen bütün denekler "basılı bir yazıyı okumayı" okumak sözcüğünün en prototipik iğlemi olarak algılamışlardır.

Bunun yanında, nota okumak, ezan veya dua okumak, disketi okumak, türkü okumak ve harita okumak, "okumak" sözcüğünün tipik olmayan iğlemleri olarak seçilmişlerdir. Ayrıca McClure'un araştırmasında da bulduğu gibi gözleri, dudakları okumak, aklından geçenleri okumak, geleceği okumak, okuyup üflemek ve sülalesine okumak gibi eğretilemeler kesinlikle tipik olmayan iğlemler olarak algılanmışlardır.

Tablo 1

	Meyveler	Ort.	Sebzeler	Ort.	Kuşlar	Ort.
1	elma	1.07	domates	1.17	kanarya	1.22
2	portakal	1.18	patlıcan	1.41	serçe	1.26
3	üzüm	1.24	ıspanak	1.47	güvercin	1.29
4	şeftali	1.27	yeşil fasulye	1.49	karga	1.42
5	mandalina	1.30	salatalık	1.51	martı	1.42
6	erik	1.42	patates	1.56	kartal	1.51
7	kavun	1.42	biber	1.59	leylek	1.58
8	karpuz	1.46	marul	1.60	bülbül	1.60
9	kiraz	1.52	havuç	1.71	papağan	1.65
10	muz	1.52	pırasa	1.76	kırlangıç	2.02
11	kayısı	1.65	kabak	1.81	baykuş	2.08
12	armut	1.66	maydanoz	1.83	kumru	2.41
13	çilek	1.71	bezelye	1.96	keklik	2.48
14	ayva	1.84	lahana	2.04	ördek	2.53
15	nar	2.12	karnabahar	2.10	kuğu	2.72
16	incir	2.19	soğan	2.35	turna	2.79
17	dut	2.62	bamya	2.54	akbaba	2.87
18	limon	2.62	kuru fasulye	2.86	çalıkuşu	2.87
19	greyfurt	2.72	kereviz	2.88	ağaçkakan	2.97
20	böğürtlen	3.51	mısır	2.88	tavuk	2.99
21	fındık	3.57	mantar	2.97	guguk kuşu	3.01
22	ceviz	3.64	turp	3.07	kaz	3.04
23	kestane	3.64	sarmısak	3.08	tavus	3.08
24	zeytin	3.80	mercimek	3.10	devekuşu	3.15
25	hurma	3.88	nohut	3.10	saka kuşu	3.37
26	antepfıstığı	3.90	bakla	3.12	sığircık	3.39
27	ananas	3.96	pirinç	3.44	pelikan	3.44
28	hind. cevizi	4.07	pancar	3.48	saksağan	3.54
29	ahududu	4.48	şalgam	4.02	penguen	3.76
30	mango	4.53	brokoli	4.29	ardıç kuşu	3.96

Tablo 2

	Cümler	Ortalama
1	Trende yeni aldığı romanı okuyor .	1.06
2	Ne yazık ki yeterince okumuyoruz .	1.23
3	Oya kahvaltısını yaparken gazete okuyor .	1.26
4	Eda oğluna kitap okuyor .	1.32
5	Annesi, gece uyumadan önce Can'a masal kitabı okuyor .	1.32
6	Son günlerde hep Yaşar Kemal okuyor .	1.48
7	Ali mektuplarını işyerinde okuyor .	1.65
8	Avukat dedemin vasiyetnamesini (bize) okudu .	1.76
9	Can 10 Kasım töreninde şiir okuyacak .	1.93
10	Cem Arapça okuyabiliyor ama pek iyi konuşamıyor.	2.07
11	Jale'nin kızı çok iyi okuyor .	2.30
12	Biz matematikte bu kitabı okuyoruz .	2.66
13	Seda öğrencilerin sınavlarını okuyor .	2.72
14	Piyano çalarken bir yandan da notaları okuyordu .	2.90
15	Liseyi Ankara'da okudu .	2.93
16	Ali'nin babası okumuş bir adam.	3.20
17	İki yıldır İngilizce okuyor ama hala bir şey öğrenemedi.	3.24
18	ÖSYM'nin yaptığı sınavları optik makinalar okuyor .	3.26
19	Ezan okundu , oruçlarını açtılar.	3.48
20	Cem her gece yatmadan önce dua okuyor .	3.61
21	Gül'ün eski bilgisayar sürücüsündeki disketi okuyamadı .	3.63
22	Serap dün akşam çok güzel Rumeli türküleri okudu .	3.84
23	İlk kez gidilen bir şehri iyi keşfedebilmek için haritayı iyi okuyabilmek gereklidir.	3.96
24	Senin ne düşündüğünü gözlerinden okurum .	4.02
25	Sağır-dilsiz kadın arkadaşının dudaklarını okudu .	4.11
26	Hiç kimseyi dinlemez, hep bildiğini okur .	4.26
27	Nil kocasının aklından geçenleri okur .	4.27
28	Falcı el çizgilerinden kızın geleceğini okudu .	4.33
29	Üfürükçü, sakat kızın iyileşmesi için onu okuyup üflledi.	4.38
30	Adamın yedi sülalesine okudu .	4.50

Sonuç

Bu çalışmada Rosch'un ileri sürdüğü gibi anlamsal ulamların belirli prototipler etrafında odaklanıp odaklanmadığı araştırılmış ve prototiplerin anadili İngilizce ve Türkçe olan denekler için örtüşüp örtüşmediği sınanmıştır. Her ne kadar birçok anlamsal ulamda farklı kültür ve dile sahip deneklerin seçmiş oldukları prototipik öğeler örtüşse de deneklerin seçimlerini etkileyen genel dil ve kültür farklılıkları dışında pek çok mikro değişkenin olduğu açıktır. Prototip kuramının evrenselliğinin sınanması ve hangi açılardan tarih, kültür, dil, ekonomi ve diğer pek çok değişkene bağlı olduğunun ortaya çıkarılması farklı dil ve kültürlerde aynı anlamsal ulamların prototipik örneklerinin araştırılması ile mümkün olabilecektir. Prototip kuramının yorumlanması konusunda pek çok farklı görüş ileri sürülmüştür. Unutulmaması gereken nokta Rosch'un (1975) da belirttiği gibi anlamsal ulamlar için tek bir prototip aramak veya tek bir prototip olduğunu ileri sürmenin mümkün olmadığıdır. Bu kuramda vurgulanmak istenen anlamsal ve algısal ulamlarda bütün öğelerin ulamları eşit derecede temsil etmediği ve bir ulam içerisinde mümkün olan göndergeler arasında ulamı en iyi temsil eden odak öğeler etrafında derece derece temsil yeteneği azalan diğer öğelerin bulunduğudır. Rosch'un prototip kuramı sözcüklerin içlem ilişkilerinin irdelenmesinde ve sözcük dağarcığının insan zihninde ne gibi bağlantılar kurularak saklandığının anlaşılmasında araştırmacılara ışık tutabilir.

Kaynakça

- Aitchison, J. (1987). *Words in the mind*. New York: Basil Blackwell Inc.
- Fillmore, C. (1977). Topics in lexical semantics. In R. Cole (Ed.), *Current Issues in linguistic theory*, (76-138). Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Geirsson, H., & Losonsky, M. (Eds.) (1996). *Readings in language and mind*. Cambridge, USA: Blackwell Publishers.
- Labov, W. (1973). The boundaries of words and their meanings. In C. Bailey & Shuy, R. (Eds.), *New ways of analyzing variation in English*. Washington, DC: Georgetown University Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: Chicago University Press.
- Leech, G. (1981). *Semantics: The study of meaning* (2nd ed.). New York: Penguin.
- McClure (1989). *A study of prototypes*. Columbia University, Teachers College. Unpublished Master's Thesis.
- Mervis, C., & Rosch, E. (1981). Categorization of natural objects. *Annual Review of Psychology*, 32, 89-115.
- Rosch, E. (1973). On the internal structure of perceptual and semantic categories. In T. E. Morre (Ed.), *Cognitive development and the acquisition of language* (111-141). New York: Academic Press.
- Rosch, E. (1975). Cognitive representations of semantic categories. *Journal of Experimental Psychology: Human perception and performance* 1, 303-322.